

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ШЛЯХУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Тенденції розвитку світової економіки переконливо та ретельно показують, що подальший шлях її розвитку має бути заснований на знаннях. Розвиток інтелектуального бізнесу безпосередньо визначає рішення проблем підвищення конкурентоспроможності української економіки, а отже, і її виживання в конкурентній боротьбі на світовому ринку. Недооцінка цієї обставини може призвести до того, що Україна буде витіснена з ринку високотехнологічної продукції, а також до відставання рівня життя населення від світових стандартів. [2]

У контексті світової економіки Україна стикається з низкою проблем, основними з яких є: сировинна спрямованість економіки, недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктур, технологічна і технічна відособленість підприємств, відсутність дієвого зв'язку науки з виробництвом, незначна інтеграція із світовою економікою, низькі витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи.

Таким чином, необхідність проведення аналізу проблем та визначення особливостей формування інноваційного шляху розвитку економіки України, не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційної діяльності та її розвитку як ключового фактору економічного зростання досліджено у працях таких вчених, як О.І. Амоша, Б.М. Андрушків, Ю.М. Бажал, О.Г. Богуславська, П.П. Гаврилко, М.П. Денисенко, О.І. Заклекта, Н.Б. Кирич, А.В. Колодійчук, Н.В. Краснокутська, І.М. Підкамінний, С.Ф. Покропивний, А.В. Посипайло, Я.В. Риженко, О.М. Сазонець, О.М. Собко, П.С. Харів, Г.Ф. Хартоняк та ін. Проте окремі проблемні питання та особливості формування інноваційного шляху розвитку економіки України залишаються невіршеними і потребують подальших наукових пошуків. [2-9]

Метою статті є виявлення елементів, які впливають на створення сприятливого інноваційного середовища, в якому можуть бути реалізовані результати науково-технічних досягнень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації новоотриманих ідей та знань в об'єкт економічних відносин. Зрозуміло, що такий процес становить складну багаторівневу систему економічних відносин щодо «уречевлення» знань, якій властиві специфічні взаємозв'язки та закономірності. З огляду на значну, часом визначальну роль, яку інноваційні процеси відіграють в сучасній економіці, визначення та врахування цих особливостей є неодмінною умовою забезпечення ефективності економічної стратегії держави.

Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує інновації як «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери». [1]

Відповідно, інноваційним, згідно з Законом, визнається продукт, який є реалізацією об'єкта інтелектуальної власності, на який виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів, який підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень, який в Україні вироблений вперше, або, якщо не вперше, то який порівняно з іншим аналогічним продуктом,

представленим на ринку, є конкурентоспроможним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

«Піонерний» статус інновації у певній ринковій ніші створює для підприємства, яке її здійснює, тимчасову можливість виходу за рамки обмежень, які накладає функціонування в конкурентній економіці, отримуючи за рахунок цього додатковий зиск, виражений у формі матеріальних чи нематеріальних активів. Це дає підстави для досить важливого висновку щодо того, що економічний ефект від інновації обумовлений саме обмеженістю сфери (чи часу) її поширення, яка створює тимчасову ринкову асиметрію. Обмеження поширенню інновації в конкурентній економіці створюються як за рахунок об'єктивних перешкод (наявність у конкурентів достатніх фінансових ресурсів, технологічних можливостей, навичок тощо), так і через систему патентно-ліцензійного права. [4]

Інноваційна діяльність — процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, що реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також у пов'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки. При цьому слід враховувати, що інноваційна діяльність означає весь, без виключень, інноваційний процес, починаючи з появи науково-технічної ідеї і завершуючи розповсюдженням (дифузією) продукту.

Інноваційний процес у сучасному розумінні не обмежується першою появою на ринку нового продукту, послуги або доведенням до проектної потужності нової технології. По мірі розповсюдження інновація вдосконалюється, стає більш ефективною, набуває раніше не відомих споживчих властивостей. Це відкриває для неї нові сфери застосування, ринки, нових споживачів. Сукупний суспільний результат інновації є позитивним саме завдяки механізму дифузії інновацій. Інновація внаслідок свого комплексного розгортання утворює нову технолого-соціально-економічну підсистему суспільства, яка складається з:

- галузей, які здійснюють інновацію;
- галузей, які поширюють нову технологію та поглиблюють її економічні переваги;
- галузей, що виникають у “шлейфі” розвитку нового технологічного стилю.

Критична важливість дифузії інновацій обумовлює тісний взаємозв'язок між науково-технічною, виробничою та інвестиційною діяльністю та свідчить про необхідність розгляду не лише інновації як окремого техніко-організаційного акту, а комплексу дій суб'єктів господарювання та складових національної інноваційної інфраструктури, який набуває вигляду інноваційного процесу. [6]

Отже, наступний принципово важливий висновок полягає в тому, що досягнення синергетичного ефекту інновації вимагає значно більшого обсягу контрактних взаємовідносин та сукупних інвестицій, ніж потрібно, щоб отримати локальний економічний ефект від звичайного капіталовкладення.

Практично, інновація являє собою зміну технології виробництва, яка безпосередньо впливає на продуктивність факторів виробництва та спосіб їхнього поєднання, а отже, забезпечує видозміну виробничої функції. За визначенням, інновація в соціально-економічній системі є способом якісно більш ефективного використання ресурсів. Отже, навіть за збереження наявної диспозиції факторів виробництва відбувається збільшення обсягів виробництва. У більш загальному вигляді, інноваційна інвестиція є «ресурсоощадним» вкладенням, яке забезпечує значно більшу за середню по економіці економічну віддачу (зрозуміло, з відповідним підвищенням рівня підприємницького ризику).

Таким чином, стратегічний суспільний ефект інновацій полягає в тому, що вони [5]:

- здійснюють прискорення зростання продуктивності факторів виробництва, що важливо за умов дефіцитності принаймні одного з них;
- забезпечують прискорення зростання обсягів виробництва;
- прискорюють структурні зрушення, сприяють перерозподілу ресурсів на перспективні напрями суспільно-економічного розвитку;
- поліпшують статус країни в глобальній економіці та національну конкурентоспроможність.

Отже, з нашої точки зору, інноваційний розвиток можна охарактеризувати як процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві.

З вищенаведеного визначення слідує, що стимулювання інноваційного розвитку не може бути обмеженим лише точковим стимулюванням вибраних тем досліджень чи розробок, а має бути спрямоване на створення умов для масового пошуку результативних шляхів технологічних змін і швидкої підтримки позитивних знахідок. Відтак головним завданням інноваційної політики держави є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого потенціалів, розробка та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій по усіх сферах національної економіки.

Як показує світова практика, найсприятливіше середовище інноваційного розвитку спостерігається в США, а також у ряді відносно невеликих країн, таких як Ірландія, Фінляндія. В Україні це середовище менш сприятливе, оскільки поки йде процес його становлення, і тільки від дії всіх учасників залежить процес його розвитку. Рівень розвитку інноваційного середовища можна виміряти за допомогою індикаторів, що характеризують стан економіки і суспільства як в цілому, так і в різних аспектах: рівень корупції; економічна свобода; конкурентоспроможність; взаємовідношення суспільства і бізнесу; венчурний капітал і його доступність.

Практично по всіх перерахованих вище аспектах в Україні є проблеми, і від швидкості їх рішення залежить, як швидко країна побудує ефективний ринок технологій, нововведень, знань, ключовими є конкурентоспроможність, ринок знань, оподаткування [4].

У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість інструментів, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виділити декілька груп:

Пряма фінансова підтримка інноваційних процесів:

- безпосереднє фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв тощо за рахунок коштів державного бюджету, зокрема на державних підприємствах;
- ініціювання створення та фінансування науково-дослідницьких програм, наукових центрів шляхом конкурсного відбору;
- надання безпроцентних чи пільгових позик та грантів;
- державне замовлення на інноваційні продукти;
- дотації за рахунок державного бюджету для визначених галузей, виробництв чи технологій;
- компенсація банківського процента цілком чи його частини, в разі спрямування позики на фінансування інвестицій у технологічні інноваційні зміни;
- державні виплати провідним науковим центрам та науковцям;
- компенсація науково-дослідним установам витрат, пов'язаних з налагодженням інформаційного забезпечення (підключення до всесвітньої мережі «Інтернет», організація передплати зарубіжних видань для бібліотек тощо).

Фіскальні пільги для інноваторів:

- зниження ставок податку на прибуток підприємств;
- податковий кредит інноваційним підприємствам;
- зменшення суми прибутку до оподаткування шляхом виключення з нього вартості досліджень чи освоєння нової технології;
- звільнення від деяких відрахувань до бюджету;
- звільнення від сплати податку на прибуток, який отримано власниками майнових прав інноваційних та венчурних фірм;
- відстрочка сплати імпортного мита чи звільнення від його сплати в разі ввезення товарів для реалізації інноваційного проекту;
- пільгова амортизація для фірм, визначених як інноваційні.

Інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій:

- удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин;
- введення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів, товарів харчування високої якості, нових медичних, будівельних, телекомунікаційних, рекреаційних, туристичних, транспортних послуг тощо;
- розвиток та підтримка системи освіти в країні: закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту;
- тимчасовий дозвіл на монополію виробника інноваційних товарів та впровадника інноваційних технологій, або, навпаки, обмеження монопольного становища, що зменшує витрати становлення нових виробників товарів чи послуг;
- створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж та банків даних, бібліотек;
- надання державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій;
- здійснення державного лобіювання інтересів українських виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів.

Україну чекає велика робота по шляху інноваційно-індустріального розвитку, оскільки поняття людського капіталу, його розвиток поки тільки-тільки набувають свої обриси. Одним з напрямків інноваційного розвитку повинен стати кластерний шлях, особливо в несировинних галузях промисловості. Державі необхідно звернути увагу на внутрішній ринок, розвиток якого стане новим імпульсом для економіки в цілому. Необхідний новий підхід до відбору талановитих, обдарованих людей, починаючи зі шкіл, шляхом подальшого їх навчання при науково-дослідницьких інститутах, куди слід залучати студентів і молодих вчених.

В сучасних умовах глобалізації економічного і науково-технічного розвитку інноваційні процеси не можуть протікати відокремлено, без використання досягнень світової науки. Співвідношення внутрішніх джерел інновацій та зовнішніх запозичень якісно відрізняє одну від іншої моделі інноваційного розвитку. Істотні відмінності є між японською і європейсько-американською моделями інноваційної системи. Японська модель включає збір науково-технічної інформації на основі запозичення, подальше її доопрацювання та розробку з отримання кінцевого результату. Друга ж модель охоплює весь процес від фундаментальної розробки до отримання готового виробу. [9]

Висновок. Підсумовуючи усе вище зазначене, хочеться відмітити, що яким шляхом будуватиметься модель інноваційного розвитку України - поки складно визначити, але швидше за все вона буде включати в себе елементи і європейсько-американської, і японської моделей розвитку.

Основними елементами формування системи інноваційного розвитку України повинні стати наступні:

- системний підхід до формування інноваційної політики;

- концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках з обов'язковим чітким визначенням джерела фінансування;
- пріоритетним має стати розвиток фундаментальної науки, розробка високих технологій;
- формування регіональних інноваційних планів розвитку з урахуванням специфіки територій, які враховують загальний курс розвитку країни.

Подальші публікації охоплюватимуть дослідження проблем співвідношення та взаємозв'язку інновацій і інвестицій, використовуючи досвід країн Євросоюзу.

Анотація

У статті розглянуто актуальні проблеми і особливості інноваційного розвитку України, проаналізовано світову практику інноваційного розвитку економіки, а також виявлено основні проблеми, від рішення яких залежить сам процес становлення економіки. Запропоновано основні елементи, що формуються системою інноваційного розвитку держави, а також модель її розвитку.

Ключові слова: інновація, інноваційне середовище, інноваційний розвиток.

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные проблемы и особенности инновационного развития Украины, проанализирована мировая практика инновационного развития экономики, а также выявлены основные проблемы, от решения которых зависит сам процесс становления экономики. Предложены основные элементы, которые формируются системой инновационного развития государства, а также модель ее развития.

Ключевые слова: инновация, инновационная среда, инновационное развитие.

Annotation

The article deals with current issues and innovation development of Ukraine features, analyzes the global innovation economy development practice, and identified the major problems of the solution of which depends on the process of formation of the economy. The basic elements that form the system of innovative development of the country and its development model.

Keywords: rural areas, economic model, cooperation.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р., № 40 – IV. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
2. Амоша О.І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О.І. Амоша // Економіст. – 2008. – № 6. – С. 28-34.
3. Вівчар О.Й. Інноваційна діяльність в Україні та напрямки її розвитку / О.Й. Вівчар, Н.М. Паранька // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 183-187.
4. Гвоздю С.Ю. Зарубіжний досвід активізації інноваційної діяльності на підприємствах / С.Ю. Гвоздю // НУ "Львівська політехніка". – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2011. – С. 130-131.
5. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : навч. посібн. / Н.В. Краснокутська. – К. : Вид-во КНЕУ, 2003. – 504 с.
6. Луцька Н.І. Теоретичні основи і практика запровадження інновацій в Україні / Н.І. Луцька // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 20. – С. 26-28.
8. Порохня В.М. Дослідження інноваційної діяльності в Україні та напрямки їх розвитку / В.М. Порохня, О.В. Рубінчик // Держава та регіони. – 2009. – № 4. – С. 163-166.

9. Портер М. Японская экономическая модель: Может ли Япония конкурировать? / Майкл Портер, Хиротака Такеути, Марико Сакакибара : пер. с англ. – М. : Изд-во "Альпина Бизнес Букс", 2005. – 262 с.